

א בקדמון ברא יי זה
שמא זה ארעא: ע
וארעא זה ארעא
וריקנא וחיסובא על אפי
זהומא ורומא בן קדם יי
במשא על אפי מלא: ג
ואמר יי לתי גבורא זהה
גבורא: ד הלא יי זה
גבורא ארי עא ואפריילי יי

פנינו תר-גום יונתנו

פרשת בני תשא - פרה

חידושים ופנינים
בפרשנות המקרא
מתרגום יונתן בן עוזיאל

הרב מאיר שפירד

**פניני תרגום יונתן
הרב מאיר שפריר זצ"ל**

מחבר הספר
"משמעות האותיות"

כל הזכויות שמורות
בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות:

05832-628-54
0686762@gmail.com

לקבלת הגיליון במייל:
0686762@gmail.com

נשמח לקבל הארות והערות

קטת
עימוד ועיצוב

☎ 050-412-452-4
✉ Kesetgraf@gmail.com

נידוני הפרשה בתרגום יונתן

- ד רחצו אהרן ובגיו עֲנֵנו ♦ האם נטלו מהכיור באמצעות כלי? או באופן ישיר?
- ה לעשות את השבת ♦ האם עונג שבת היא מצוות עשה דאורייתא?
- ו לחת העדת ♦ מאיזה חומר היו הלוחות הראשונות?
- ח ויחל עשה ♦ פירוש לשון ויחל
- ט וירא את העגל ♦ מדוע החליט משה לבסוף לשבר את הלוחות?
- י בשער הענה ♦ היכן היה שער למחנה הנמצא במדבר?
- יא שיער לשיער בענה ♦ מהו משער לשער? ומאיזה דין נהרגו הזובחים לעגל?
- יב ויטחן – וישק – ויפל מן העם... כשלושת אלפי איש ♦ כיצד נדונו ונהרגו שלושת אלפי איש ביום אחד?
- יג עלאו ידכם ♦ האם בני לוי הוצרכו לכפרה על שהרגו איש את אחיו כהוראת משה?
- יד עחני נא עספרך ♦ מאיזה ספר?
- טו לך עלה עזה ♦ מה פירוש המילה 'עלה'?
- טז כי לא אעלה בקרבך ♦ האם נסתלקה השכינה לאחר חטא העגל?
- יז ויתנצלו בני ישראל את עדים ♦ האם הכתרים שקיבלו מהר סיני היו חפץ גשמי או רוחני?
- יח והיה כל מבקש יי ♦ מיהו הנקרא 'מבקש השם'?
- יט והביטו אחרי עשה עד באו האהלה ♦ הבטה זו לשבח או לגנאי?
- כ ודבר יי אל עשה פנים אל פנים ♦ האם כוונת פסוק זה כפשוטו במראה פנים אל פנים?
- כג הודעני נא את דרךך ♦ מדוע היה נחוץ למשה עתה לדעת את דרכי ה'?
- כד פני ילכו והנחת לך ♦ המתן לי עד שיעברו פנים של זעם!
- כה נגד כל עֲנֵךְ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת ♦ נפלאות לעם? למשה? או לזרעו של משה?
- כח ושחט אתה לפני ♦ האם וכיצד בדקו את הפרה אדומה מ"ח טריפות?

פרשת כי תשא

וְרַחֲצוּ אֶהָרֶן וּבְנָיו מִמֶּנּוּ • האם נטלו מהכיור באמצעות כלי? או באופן ישיר?

(שימות ל, יט) וְרַחֲצוּ אֶהָרֶן וּבְנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם:

מהו 'ממנו'? ישירות מהכיור או מהכיור דרך נטלה?

נחלקו בזה הראשונים, הבה"ג (ספ"ו דברכות) והרמב"ם (בפירוש המשניות) סבורים שקידוש ידים היה דרך הדדים של הכיור, ולא דרך כלי שרת.

ואילו הראב"ן (חולין רעא) ועוד, סבורים שהקידוש נעשה באמצעות נטלא. [את דעת הראב"ן דייק מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (נחל איתן עמ' רנט) ממה שביאר, מדוע נוסח הברכה שתיקנו חז"ל לברך בשעה שנוטל את ידיו הוא 'על נטילת ידים' ולא 'על רחיצת ידים' וביאר שהיות ובמקדש היה כלי ששמו נטלה וממנו נטלו הכהנים ממי הכיור לכן תיקונו לברך על נטילת ידים, והוקבעה ברכה זו לכל נטילת ידים].

בת"י משמע כדעת הראב"ן:

**וְיִסְבּוּן מִגֵּיהַ בְּנֵטְלָא דְכִיָּא, וְיִקְדְּשׁוּן בְּמוֹהֵי אֶהָרֶן וּבְנָיו יַת יְדֵיהוֹן
וְיַת רַגְלֵיהוֹן:**

[ויקחו ממנו בכלי טהור, ויקדשו במימיו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם].

ממה שת"י הוסיף 'נטלא' משמע שסובר שקידוש ידים ורגלים מהכיוור היה דרך כלי שרת'. והכלי צריך להיות קדוש כדי לא לטמאות את המים. אכן ישנם גירסאות שגרסו בת"י: 'נטילא דכיא', והיינו שמדבר על הנטילה ולא על הכלי הנוטל, אולם עצם הלשון נטילה הוא על שם הנטלא כמבואר בראב"ן הנ"ל, ועיין בפירושו יונתן שביאר בזה ביאורים אחרים.

והנה מה שאנו נוטלים ידים לסעודה בכלי, הוא מתקנת חכמים. ומובא במשנ"ב (קנט א) שתקנה זו הסמיכו חכמים לקידוש מי חטאת שהיה בכלי, או לקידוש ידים ורגלים שהיה בכלי, ובזה נחלקו השיטות הנ"ל האם הכלי הכוונה לכיור עצמו שהיה 'כלי', או לנטלה שממנה נטלו מהכיוור. ועיין בתורת הבית להרשבא (עמ' עב בצוה"ד) שהאריך בזה.

לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת • האם עונג שבת היא מצוות עשה

דאורייתא?

(שמות לא, טז) וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת
לְדֹרֹתֵם בְּרִית עוֹלָם:

מה הכוונה 'לעשות את השבת'? הלא על זכירת ושמירת השבת כבר נצטוו
בעשרת הדברות?

וַיִּנְטְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת שַׁבָּתָא, לְמַעַבְדַּ תַּפְנוּקֵי שַׁבָּתָא לְדַרְיָהוֹן
קַיִים עוֹלָם:

[ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות תפנוקי השבת לדורתם ברית
עולם].

1. וכן תרגם להלן בפסוק כא. ובפרשת פקודי (מ, לא) לענין קידוש ידים ורגלים. וכן בפרשת נשא (במדבר ה, יז) לענין המים שמשקין את הסוטה, שנלקחו מהכיוור בנטלא.

ת"י מבאר שבפסוק זה נצטוו בני ישראל על מצוות עונג שבת, והחידוש הגדול בדבריו הוא שמצוות עונג שבת היא מצווה דאורייתא ולא מדברי קבלה.

בגמרא למדו את מצוות עונג שבת מהפסוק בישעיה "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד". וכך אמרו במסכת פסחים (סח:) אמר רבה בשבת כו"ע מודו דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד. וכן בגמ' במסכת שבת (קיה:) למדו מפסוק זה את מצוות עונג שבת, הרי שמצוות עונג שבת היא מדברי קבלה.

וכ"כ הרמב"ם (הלכות שבת פרק ל ה"א) ששני מצוות הם מדברי תורה - זכור ושמור. ושני מצוות הם מדברי קבלה - כבוד ועונג שבת.

אולם ת"י כאן סבור שהיא מצווה דאורייתא וכן שיטת הרשב"א בתשובה (ח"ג סימן קכז) שיש דרשה גמורה ללמוד דין זה אך מפסוק אחר - "למען תלמד".

הנפק"מ מגדון זה היא מה שנפסק בשו"ע (או"ח סימן ס) להלכה שמצוות צריכות כוונה. ובמשנ"ב (שם סק"י) הביא מהמג"א שדין זה לעיכובא רק במצוות דאורייתא, אך במצוות דרבנן אין זה מעכב. ונמצא שישנה מחלוקת האם במצוות עונג שבת הכוונה מעכבת או לא.

יש לציין שיש הסבורים שדרכו של תרגום יונתן בהרבה מקומות להסמיך אקרא דרשות חז"ל, ואף שלא מזכיר שהם דרשות חז"ל. מ"מ כוונתו להסמיך אקרא ולא לחדש שכך נאמר בפשט הכתוב.

לַחַת הָעֵדֻת ♦ מאיזה חומר היו הלוחות הראשונות?

(שימות לא, יח) וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה פְּכֻלְתּוֹ לְדַבֵּר אֵתוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת לַחַת אֶבֶן בְּתַבִּים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים:

מאיזה חומר, ומנין נלקח החומר ממנו נעשו הלוחות הראשונות?

וַיְהִי בְּדַבַּר פְּסָק לְמִלְלָא עֲמִיּה בְּטוֹוֹרָא דְסִינַי, תְּרִין לוחי

סְהִדוּתָא, לֹחֲזֵי דְאַבְנֵי סְפִירִינוּן מְבוּדְסֵי יְקָרָא, מִתְקַלְהוּן אַרְבְּעוּן
סְאִין, כְּתִיבִין בְּאַצְבְּעַא דִּי:

[ויתן למשה כאשר פסק לדבר אתו בהר סיני, שני לוחות העדות, לוחות
של אבן ספיר מכסא הכבוד, משקלם ארבעים סאה, כתובים באצבע
אלוקים].

מבואר בת"י שבניגוד ללוחות השניות שאמר הקב"ה למשה "פסל לך", ונעשו מחומרים
הנמצאים כאן בארץ, הלוחות הראשונות נעשו מאבן ספיר של כסא הכבוד.

כך גם פירשת"י את הפסוק בפרשת וזאת הברכה (דברים לד, יב) וְלָכֵל הִיד הַתְּזָקָה וְלָכֵל הַמוֹרָא
הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָי כָּל יִשְׂרָאֵל. שהמורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל,
הוא שבירת הלוחות אשר היו כבודות ביותר, מפני שהיו עשויות מאבן ספירינון ומשקלם היה
ארבעים סאה. וכן כתב גם בתחילת פרשת ואתחנן (דברים ד, ג).

מאיך בת"י בהמשך פרשת ואתחנן (דברים ה, יט) כתב שהלוחות הראשונות היו מאבן שִׁישׁ:
וכך מתרגם את הנאמר - "וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לָחוֹת אֲבָנִים וַיִּתֶּנָּם אֵלָי":

*וְהָיָה קֶלֶדֶבִּיָּא מִתְּפִתֵּיב עַל תְּרִין לֹחֵי מְרְמִידִין וַיִּהְיֶינּוּן לִי. [והיה
קול הדברות נכתב על שני לוחות שיש ויתנם לי].*

'לוחי מְרְמִידִין' פירושו לוחות שִׁישׁ. וצ"ע שכאן סתר משנתו בכל המקומות הנ"ל שכתב
שהלוחות היו מאבן ספיר. וצ"ע.

מקור לכך שהלוחות היו מאבן ספיר מכסא הכבוד, מצאנו בחז"ל:

*לוחות אבן - אמרו רז"ל מכסא הכבוד נחתכו והם ספיר, וכן הוא אומר
"ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" (שמות כד, י) ואומר: "כמרא
אבן ספיר דמות כסא" (יחזקאל א, כו) (מדרש לקח טוב)*

*ושני לוחות העדות בידו - בא וראה כמה גדול כוחו של משה, אמר
ר' יהודה הלוחות משקל ארבעים סאה היו ושל סנפירינון היו, והיו
נמשכים על ידו כדבר קל, כיון שפרח הכתב שבהן. (תנחומא סי' כו)*

וַיַּחַל מֹשֶׁה • פִּירוּשׁ לְשׁוֹן וַיַּחַל

(שמות לב, יא) וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פָּנָיו יְיָ אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לְמָה יְיָ יַחַדְהָ אִפְךָ בְּעַמְךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבִיד חֲזָקָה:

מה פירוש הלשון 'ויחל'?

בחז"ל מצינו שפירשו את לשון "ויחל" בכמה לשונות. בספרי (ואתחנן כו) למדו מכאן שתפילה נקראת חילוי. (וכך תירגם אונקלוס 'וצלי' - ועיין באב"ע רמב"ן וחזקוני שדנו על איזה תפילה מדבר הפסוק). מאידך בגמ' בברכות (לב.) פירשו מלשון חלחלה כלומר שהתפלל בלב שלם עד שאחזתו חלחלה:

ויחל משה - תניא רבי אליעזר הגדול אומר, מלמד שעמד משה בתפילה לפני הקב"ה עד שאחזתו אחילו, מאי אחילו אמר רבי אליעזר אש של עצמות...

ת"י מתרגם ג' פירושים ללשון ויחל:

וַיַּתְחַלְחַל מֹשֶׁה מִן דְּתִיתָא, וְשָׂדֵי לְצִלְאָה קָדָם יְיָ אֱלֹהֵיהּ וַאֲמַר, לְמָא יְיָ יִתְקוֹף רוּגְזָךְ בְּעַמְךָ דְּהִנְפַקְתָּ מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם, בְּחִיל רַב וּבִידָא תְּקִיפָא:

[ויתחלחל משה מן הכעס, והתחיל להתפלל לפני ה' ואמר למה ה' יתחזק רוגזך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה].

ת"י מפרש את לשון ויחל בג' פירושים: א. חלחלה אחזתהו. (מכעס ה' ולכן) ב. התחיל ג. להתפלל (שהוא ג"כ משורש חלה).

בשונה מהגמ' ברכות הנ"ל, שהחלחלה היתה מחמת התפילה - שהתפלל עד שאחזתו חלחלה. מפרש ת"י שהחלחלה במשה לא מן התפילה היתה, אלא מן הכעס של הקב"ה ומשום כן התחיל להתפלל.

וַיִּרְא אֶת הָעֵגֶל • מדוע החליט משה לבסוף לשבר את הלוחות?

(שמות לב, יט) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיִּרְא אֶת הָעֵגֶל וּמַחֲלַת וַיַּהַר אֶף מִשָּׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלְּחֹת וַיִּשְׂבֵּר אֹתָם תַּחַת הַהָר:

מדוע שבר משה את הלוחות במחנה? מה השתנה בין מה שסבר מתחילה כשלקח את הלוחות למרות ששמע מה' שבני ישראל עשו עגל?

האברבנל מפרש שמשה רצה שבני ישראל יראו בשבירת הלוחות בכדי שיצטערו על איבודם, כי אין דומה הצער על לוחות שכבר ניתנו ונשברו לצער על לוחות שכלל לא הגיעו.

בת"י מתבאר אופן אחר:

והוה כד קריב משה למשריתא, וחסמא ית עיגלא וחינגין בידיהון דרשיעיא מחנגין ומגחגין קדמוי וסטנא הוה בגייה מטפז ומשווד קדם עמא, ומן יד תקף דתח דוגזיה דמשה וטלק מן ידוי ית לוחיא ותבר יתהון בשיפולי טוורא ברם כתבא קדישא די בהון הוה פרח וטייס לאויר שמייא והוה צווח ואמר חבל על עמא דשמעו בסניני מן פום קודשא, לא תעבדון לכון צלם וצורה וכל דמוי ולסוף ארבעין יומין עבדו עיגל מתבא דלית ביה מששא:

[ויהי כאשר התקרב משה למחנה, ודאה את העגל ומחולות בידיהם של הדשעים, מחוללים וצוחקים לפניו והשטן היה בתוכו מדלג ומדקד לפני העם, ומיד גבר חרון אפו של משה וישלך מידיו את הלוחות ושבר אותם לדגלי ההר, אבל כתב הקודש אשר בהם היה פורח וטס לאויר השמים, והיה צועק ואומר: חבל על העם ששמעו בהר סיני מפי הקודש לא תעשו לכם צלם וצורה וכל דמות, ולסוף ארבעים יום עשו עגל מסכה שאין בה ממש].

בת"י מתבאר שראיית המחולות שבידי הרשעים והשטן בתוכם, הם שהגבירו את חרון אפו של משה, ומחמתם שבר את הלוחות. בדרך זו מבאר גם הספורנו שמשה סבר שבני ישראל יעשו תשובה בשעה שיראו אותו יורד עם הלוחות ויביניו את טעותם, אך מאחר שראה את השמחה והמחולות בקלקול שעשו גואש שיוכלו לתקן את המעוות באופן שיחזרו לתמותן ויהיו ראויים ללוחות הראשונות.

בענין פריחת האותיות מבואר ת"י היא שהאותיות פרחו לאחר שבירת הלוחות. אולם בחז"ל מצינו להיפך² - שמכיון שפרחו האותיות מהלוחות כבדו הלוחות מאוד ונפלו ונשברו.

בְּשֵׁעַר הַמַּחֲנֶה • היכן היה שער למחנה הנמצא במדבר?

(שמות לב, כו) וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשֵׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִּי אֱלֹהֵי וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי:

מהו שער המחנה? היכן היה שער למחנה הנמצא במדבר?

וְקָם מֹשֶׁה בַּתְּדַע סִנְהֶדְרִין דְּמִשְׁדֵּיתָא וַאֲמַר, מֵאַן הוּא דְחֵלְיָא דִּי יִיתוּן לְוֹתֵי. וְאַתְּבִנְשׁוּ לְוֹתֵיהּ כָּל בְּנֵי דְלֵוִי:

[ויעמד משה בשער סנהדרין של המחנה ואמר, מי הידאים את ה' יבאו אלי. והתאספו אליו כל בני לוי].

ענין זה קשור לשאלה הגדולה, על פי איזה דין הוציא משה את אנשים אלו להורג, בת"י מתבאר כאן שמשה רבנו התייצב בשער הסנהדרין כדי להורות דרכי משפט לשעת חרום זו.

2. וישבר אותם תחת ההר - ... על מה שפָּרַח. על שפָּרַח הַקֶּתֶב מֵעֲלֵיהֶם, וּלְפִיקָה שֶׁפָּרַח. מִשָּׁל לְמָה הַדְּבָר דּוּמָה. לְדָאָר שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ וּפְרוֹזְדוּגִי"א בְּיָדוֹ לְהַקְנִס בְּמִדְיָנָה, וְעָבַר בְּתוֹךְ הַנֶּהָר וְנִפְלָו הַקֶּתֶבִים לְתוֹךְ הַמַּיִם וְנִמְחוּ הָאוֹתִיּוֹת. מֵה עָשָׂה אוֹתוֹ הַדָּאָר. קָרְעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָרָא וְהָפַה חֲטָאתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. מֵה רָאָה, רָאָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁפָּרַחוּ. וְאָף הוּא שֶׁפָּרַח, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר שֶׁפָּרַח (תנחומא עקב ס' יא)

ומדבריו למדנו שהריגת איש את אחיו הזובחים לעגל היתה בדין ומשפט, וכדיבואר להלן.

גם במדרש מצינו שהריגת החוטאים היתה על פי דין:

*והרגו איש את אחיו - וכל מי שיש לו עדים והתראה היה נהרג מיד.
שנאמר "הרגו איש את אחיו". (תנחומא סי' כו).*

וראה המשך ענין זה בפסוק הבא.

מִשְׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה • מהו משער לשער? ומאיזה דין נהרגו הזובחים לעגל?

(שימות לב, כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּמוּ אִישׁ
חֲדָבוֹ עַל יָדָיו עֲבְדוּ וְשׁוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת
אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ:

יש להתבונן בכמה דברים בפסוק זה. א. 'כה אמר ה' - היכן אמר ה' זאת? ב. מהו
משער לשער? ג. האם יש מצוה להרוג דווקא איש את אחיו, או את רעהו, או
קרובו?

וַאֲמַר לְהֹזֵן בְּדַגְנֵי אֱמֻנָה יִשְׂרָאֵל, כָּל מֵאֵן דְּדַבְּחָה לְטַעוֹת
עַמְּמִיָּא יִתְקַטַּל בְּסִיפָא, וּבְדַגְנֵי עֵיבְרֵי וְתוֹבוֹ מִתְרַע סְנַהֲדָרִין לְתַרְע
בִּי דִינָא בְּמִשְׁדִּיתָא וּבְעֵזִי מִן קָדָם יְיָ דִּישְׁתַּבִּיק לְכוּן חֲזַבָּא דָא
וְאִתְפָּרְעוּ מִן רְשִׁיעִיָּא פְּלַחֵי פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה וּקְטִילוּ אֶפְלוּ גְבַר יֵת
אָחוּי וּגְבַר יֵת חֲבֵרִיהּ וְאִינְשֵׁי יֵת קְרִיבֵיהּ:

[ואמר להם כה אמר ה' אלוקי ישראל, כל מי שזבח לאילולי העמים יהרג
בחדב, ועתה עבדו ושובו משער הסנהדרין לשער בית הדין במחנה,

ובקשו מאת ה' שישא לכם עוזן זה, והנקמו מן הרשעים עובדי עבודה זרה, והרגו אפילו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו].

ת"י משיב על ג' שאלות אלו, א. ה' אמר זאת בתורה על הזובחים לאלילים. (שמות כב, יט) ב. משער הסנהדרין לשער בית הדין. ג. יש מצוה להרוג את הרשעים עובד ע"ז אפילו אם זה אחיו, אך לא דווקא את אחיו.

ת"י מצרף אף תפילה לבני לוי שביצעו את הדבר הנורא הזה, שה' ישא לעוון הזה, ובכך תפילה ונקמה יחד יועילו.

כדבריו מצאנו בחז"ל:

כה אמר ה' - והיכן אמר? זובח לאלהים יחרם - שמות כב, יט. (מכילתא בא יב, - הובא כאן ברש"י)

עברו משער לשער במחנה - אמר לו הקב"ה חלק להם בתי דינים כדי שיסור חרון אף מישראל. (סנהדרין לה.)

וַיִּטְחֶן - וַיִּשְׁקָ - וַיִּפֹּל מִן הָעַם... כְּשִׁלְשַׁת אֲלֹפֵי

אִישׁ • כיצד נדונו ונהרגו שלושת אלפי איש ביום אחד?

(שימות לב, כ כח) וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂדֹּף בְּאֵשׁ וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזְדַּר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁקָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [כח] וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לְוִי כַדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן הָעַם בַּיּוֹם הַהוּא כְּשִׁלְשַׁת אֲלֹפֵי אִישׁ:

א. למה השקה משה את העם בשחק העגל? ב. הכיצד ביום ההוא כבר נדונו ונהרגו שלושת אלפי איש? (הרי דיני נפשות זה תהליך ארוך)

בדברי חז"ל³ מבואר שלית מאן דפליג שמשה רבנו השקה את העם כדי לבדקם כמו סוטה

3. במסכת ע"ז מג: - מד. וימא סו: ועיין ברש"י בפסוק כ' ד"ה "וישק"

ומי שחטא נענש, וכאן יש מחלוקת בעונש, י"א שמה ששנתו השפיע עליהם ומתו במיתת הדרוקן - צבו בטניהם ומתו (עיי' ברש"י). וי"א שסימן הודיע על פניהם (שפתיו נעשו של זהב) וראום בני לוי והרגום.

ת"י דוגל בפירוש האחרון הנ"ל שנעשה סימן על פניהם:

וּנְסִיב ית עֵיגְלָא דְעֶבְדוֹ וְאוֹקְד בְּנוֹרָא, וְשַׁף עַד דְּהוּה דְקִיק וְדָרִי
עַל אַנְפֵי מוּזֵי דְנַחְלָא וְאַשְׁקֵי ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָל מָאן דִּי־הָב תַּמּוֹן
כָּל מָאנָא דְדִּהְבָא הוּה סִימָא נְפָקָא בְּאַנְפָּא: [כח] וְעֶבְדוֹ בְּנֵי לְוִי
הֵי בְּפִתְגָמָא דְמֹשֶׁה. וְנִפְלוּ מִן עַמָּא דְהוּה סִימֹן בְּאַפִּיהוֹן בְּקִטְלִית
סִיפָא בְּיוֹמָא הַהוּא, בְּמִנְיַן תְּלָתָא אַלְפִין גְּבָרָא:

[ויקח את העגל שעשו וישדוף באש ויטחן עד שנעשה דק, ויזר על פני מי הנהר וישק את בני ישראל, וכל מי שנתן שם כל כלי זהב היה סימן יוצא בפניו. [כח] ויפלו מן העם שהיה סימן בפניהם במיתת חרב ביום ההוא, במספר שלושת אלפים איש].

ת"י סבור שכל מי שתרם זהב לעגל נעשה סימן בפניו והרגוהו על פי זה. יתכן שהטעם שת"י העדיף פירוש זה, משום שפירוש זה הוא פשוט הפסוק ומסתדר היטב עם רצף הפסוקים, וכדלהלן:

בפסוק כו - משה קורא "מי לה' אלי".

בפס' כז - משה מצווה: "והרגו איש את אחיו".

בפסוק כח - מתואר הביצוע: "ויעשו בני לוי כדבר משה ויפול מן הים ביום ההוא כשלשת אלפי איש".

מהקשר הדברים נראה שעשייה זו היתה הריגה בסיף (ולא מגיפה שצבו בטניהם ומתו).

ובזה מיושב כיצד הרגו ביום אחד סכום כה רב בעדים והתראה, ולהנ"ל מיושב שהרגו על פי סימן שהופיע בנס⁴.

4. יש לפלפל כיצד ניתן להרוג על פי סימן שמיימי ללא עדים והתראה ממש, ומבואר בכמה מקומות שבירור המציאות באופן ניסי אינו בגדר 'לא בשמים היא'. ואכמ"ל.

דעה זו שנעשה סימן בפני החוטאים מובאת בחז"ל, שם גם נוסף מהו הסימן:

*וישק את בני ישראל - והיה משקה לישראל וכל מי שהיה נושק את
העגל בכל ליבו, היו שפתיו נעשים של זהב ושבט לוי היו הורגים
אותו. (פרקי דר"א פמ"ה)*

*יל"ע בהבדח בין דברי ת"י לפרקי דר"א במי היה נעשה הסימן, בת"י
מבואר שכל מי שתרום זהב לעגל שפתיו נעשים זהב, ואילו*

מָלְאוּ יְדְכֶם ♦ האם בני לוי הוצרכו לכפרה על שהרגו איש את

אחיו כהוראת משה?

**(שמות לב, כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מְלֵאוּ יְדְכֶם הַיּוֹם לֵינִי כִּי אִישׁ בָּבְנוֹ
וּבְאָחִיו וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:**

מהו מלוי ידים זה?

רש"י מפרש שמילוי ידים זה הוא "שיהיו כהנים למקום".

ת"י מפרש באופ"א:

**וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְדִיבוּ קוֹדְבָנְכוֹן, עַל שְׂפִיכוֹת אֲדָמָא דִּי בִּידִיכוֹן,
וְיִתְכַפֵּר לְכוֹן קְדָם יְיָ, אַרְזִים נְגַעְתוֹן גְּבַר בְּבָרִיָּה וּבְאָחִיו, וְלֹאִיתָאָה
עֲלֵיכוֹן יוֹמָא דִּין בְּרָכְתָּא:**

[ויאמר משה הקדיבו קרבנותיכם, על שפיכות דמים אשר בידכם,
ויתכפר לכם לפני ה' כי נגעתם איש בבנו ובאחיו, ולהביא עליכם היום
ברכה].

בת"י פירש שמלוי ידים זה אינו נוגע לתפקיד אשר בד"כ ניתן לכהנים, אלא הוא מתקשר לסוף הפסוק - "ולתת עליכם היום ברכה", דהיינו הניגוד של קללה. כלומר מכיון שידים דמים מלאו מדם בניכם ואחיהם, הרי אתם טעונים כפרה, ולא תוכלו לקבל בקבה, לכן הקריבו קרבנות שיכפרו עליכם וזה ויתחשב לכם לברכה. ולא מצאנו פשט זה אלא בלקח טוב שכידוע מקורו בת"י.

מְחַנֵּי נָא מְסַפְּרֵךְ • מאיזה ספר?

(שמות לב, לב) וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מְחַנֵּי נָא מְסַפְּרֵךְ
אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ:

מאיזה ספר התכוון משה שימחה אותו ה'?

וּכְדוֹן אֵין תִּשְׁבּוֹק לְחֹבִיָּהוֹן שְׁבּוֹק, וְאֵין לָא, מְחַנֵּי כְדוֹן מִן סֵפֶד
צְדִיקָא דְכַתְּבָתָא לְשָׁמַי בְּגוֹיָה:
[ועתה אם תעזוב לחטאתם תעזוב, ואם לא, מחני נא מספר הצדיקים
שכתבת שמי בתוכו].

ת"י סבור כחז"ל במסכת ר"ה (טז): שאחד מג' הספרים שנפתחים לפני הקב"ה בר"ה, הוא ספר הצדיקים בהם הוא רושם את אלה הנדונים לחיים. ומספר זה שהוא 'ספר החיים' - ספרן של צדיקים, ביקש משה שיחמהו ה' אם לא ישא לחטאת ישראל.

לא ברור עפ"י תרגום זה והמקור שיובא להלן, אם 'מחני' הכוונה שאף ירשם בספר אחר, או שרק ימחה מספר הצדיקים.

וכך מובא בגמרא:

מחני נא מספרך אשר כתבת - אמר ר' יוחנן שלשה ספרים נפתחים בר"ה אחד של רשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד בינוניים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים... א"ר אבין מאי קרא וכו' רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת⁵. (ר"ה טז):

לך עלה מזה • מה פירוש המילה 'עלה'?

(שמות לג, א) וַיִּדְבֹר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתְּהָ וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶדְעָךָ אֶתְנַנְנָהּ:

מהו לך עלה מזה? (האם מתקשר צווי זה להמשכו בפסוק "אל הארץ". או יש לו משמעות נפרדת או נלוית?)

וּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה, אֵיזוֹל אִיסְתַּלַּק מִפֶּא, דְּלִמָּא יִתְקַף דְּתַח רוּגְזִי בַּעֲמָא וְאִישִׁיזִינִין. בְּגִין כֵּן טִיִּיל אֲנַת וְעָמָא דְּאִסְיִקְתָּא מֵאֲדַעָא דְּמִצְרַיִם לְאֲדַעָא דְּקַיִימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לְמִימְד לְבָנָךְ אִיתְנַנְנָהּ.

[וידבר ה' עם משה, לך הסתלק מזה, פן יגבר חרון אפי בעם ואשמידם. לכן לך אתה והעם שהעלית מארץ מצרים לארץ שהבטחתי לאברהם ליצחק ליעקב לאמר לבניכם אתננה].

ת"י מתרגם 'לך עלה' - 'לך הסתלק', יתכן שמה שגרם לת"י לתרגם כך, הוא משום שת"י

5. עיי"ש בגמ' שמפסוק זה למדנו על שלושת הספרים שנפתחים, ואם כן נראה שכוונת משה שימחהו ה' מכל הג' ספרים.

חיפש תרגום אחד לפועל "עלה" שמובא לראשונה בפסוק זה ולקמן בפסוקים הבאים (ג, וה). ומכיון שת"י בחר לתרגם עלה - הסתלק, לכך הוצרך לחלק פסוק זה לב' חלקים. א. לך עלה מזה, דהיינו הסתלק מבקשות נוספות של תחנונים פן יגבר חרון אף ה'. ב. אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים תעלו אל ארץ ישראל, (שהיא גבוה מכל הארצות ולכן שייך בה לשון עליה) כלומר 'אשר העלית' משמש כציווי לעליה לארץ ישראל, כאומר לך התחלת בעלייה ממצרים בכדי להגיע לארץ ישראל.

כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ • האם נסתלקה השכינה לאחר חטא

העגל?

(שמות לג, ג) אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עֹרֶף אֲתָה פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ:

מהו הלשון כי לא אעלה בקרבך? (העליה היא בד"כ ל... ולא ב...) עוד קשה האם עלתה אי פעם מחשבה לפניו יתברך שעם ישראל יעלו לארץ ישראל מבלי קשר ישיר עם הבורא? (אלא דרך מלאך) הלא הימצאות המשכן שענינה 'ושכנת בתוכם' מוכיחה לא כך.

בתרגום אונקלוס מתרגם "כי לא אעלה": "כי לא אסלק שכינתי מבינך, כי עם קשה עורף אתה". כלומר למרות היותכם עם קשה עורף לא אסלק שכינתי מבינכם.

ת"י מוסיף בתרגומו:

לְאֲדַעָא עֲבָדָא חֶלֶב וְדִבְשׁ, אָדוּם לִית אַפְשָׁד דְּאִסְלַק שְׂכִינַת יְקָדִי מִבִּינִיכוֹן, בְּדָם לֹא יְהִי יְקָדִי שְׂדִי בְּמִדּוֹר מִשְׂדִּיתִיהוֹן, אָדוּם עִם קִשִּׁי קָדַל אֲנִת, דִּילְמָא אִישִׁיצִינְכוֹן בְּאֲדָחָא:

[לארץ עושה חלב ודבש, הרי אי אפשר שאסלק שכינת כבודי מבינכם]

אך לא יהיה כבודי שוכן במדור מחניכם, כי עם קשה עורף אתה].

כלומר אין כאן חלילה כוונה שה' לא יעלה עם בני ישראל לארץ ישראל, וישלח מלאך במקומו כביכול, אלא אדרבה כאמור לעיל בת"י 'עליה' פירושה סלוק וכאן המשמעות היא 'לא אסלק שכינתי מבינכם אף לא לרגע אחד. (עין גם ת"י לפסוק ה')

אכן בת"י (כאן בהמשך ולקמן על פסוק ז') מבואר פירוש אחר והוא שהקב"ה הוציא את שכינתו מתוך כל המחנה "לא יהיה שוכן כבודי במדור מחניכם" אלא בסמוך, ובכך אפשר להסביר את המצב הזמני שהיה בין מעשה העגל ועד לסדור שלושת המחנות - שהשכינה חזרה לשרות במחנה השכינה (הכהנים), ולשם הועתק אהל מועד אשר היה בינתיים באהלו של משה מחוץ למחנה. שבזמן זה היתה השכינה בסמוך למחנה ולא בתוך המחנה ממש.

וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדֵיָם • האם הכתרים שקיבלו

מהר סיני היו חפץ גשמי או רוחני?

(שמות לג, ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדֵיָם מִהַר חֹרֵב:

מהו "עדי" זה?

וַאֲתָרוּקְנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִן תִּיקוֹן זַיִּיְהוֹן דְּשִׁמְא רַבָּא מְפָרֵשׁ כְּתִיב

בְּהוֹן, דְּאֲתִיְהִבוּ לְהוֹן לְמִתְנָה מִן טוֹזֵר חוֹרֵב:

[ויתרוקנו בני ישראל, מכלי זינם ששם הגדול מפורש כתוב בהם שניתנו

להם למתנה מהר חורב]

'כלי זיין' אלו מהותם העקרית מתבטאת בכך שהשם הגדול - השם המפורש כתוב עליו, בדומה לציץ שהיה במצחו של כה"ג, ובדומה למה שכתב ת"י לעיל בסוד כוחו של המטה שבידי משה, ובכוחם של האורים ותומים, שהשם המפורש היה נתון בין כפלי החושן.

גם אם ננקוט שהכתרים של בני ישראל לא היו חפץ גשמי אלא רוחני, הרי הכוונה שכתר זה מסמל את השראת השכינה על כל אחד מבני ישראל, והשראה זו הוסרה לאחר מעשה העגל.⁶

וזה הכוונה של הפסוק "כי לא אעלה בקרבך" לדעת ת"י, שמחמת חטא העגל נוצרו ב' תוצאות. א. הורדת העדי שעליו מפורש השם הגדול. ב. הוצאת אהל מועד מתוך המחנה - חוצה לו, הרי זו הסתרה חלקית של השכנה ששרתה עד אז בתוך המחנה, אך אין זה סילוק חלילה וכפי שתרגם יונתן "כי לא אעלה ברקבך - כי לא אסתלק.

אמנם מת"י יש להוכיח שהכתרים היו חפץ גשמי, כי ת"י (בפסוק הבא) כותב שמשא לקח את כל הכתרים הללו וטמן אותם במשכן.

אמנם ברש"י משמע שהבין בגמרא, שכתרים אלו הינם דבר רוחני, ממה שכתב רש"י שלקחת הכתרים מבני ישראל היא שגרמה לקרינת אור פני משה⁷. וכך כתב רש"י:

ויתנצלו את עדים מהר חורב - אריו"ח וכולן זכה משה ונטלן דסמיק ליה 'זמשה יקח את האהל'. וברש"י הביא ב' פירושים מנין הילפותא. א. מ'זמשה יקח'. ב. מ'את האהל' מלשון בָּהֲלוּ גָרוּ עָלַי רֵאשִׁי, והוא היה קירון אור פניו.

וְהָיָה כָּל מִבְקֶשׁ יְיָ • מִיְהוּ הַנִּקְרָא 'מִבְקֶשׁ הַשֵּׁם'?

(שמות לג, ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֵהָל וְנִטָּה לוֹ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֵהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקֶשׁ יְיָ יֵצֵא אֶל אֵהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מַחוּץ לַמַּחֲנֶה:

מהו 'מבקש ה' כן בהקשר זה?

6. וכמו שפירש ת"י כשמשא ירד מההר וראה את העם 'כי פרוע הוא' - ראה שהוסר שם ה' מהכתרים שעל ראשם.
7. בשער הכוונות לרבנו האריז"ל מבואר שכל מה שמשא נטל מבני ישראל את הכתרים, הוא לימות החול בהם משה מתעטר ומתכתר בהם, אולם בשבת קדש מחזיר משה לבני ישראל את כתריהם, וזהו התוספת נשמה וקדושת השבת שיש לכל אחד מישראל. וזהו שאומרים בתפילת שבת: 'שמח משה במתנת חלקו' שלמרות שבשבת משה נותר רק עם כתריו שלו, מ"מ ישמח יען 'כי עבד נאמן קראת לו'.

וּמֹשֶׁה נְסִיבוֹנוֹן וְטְמִידִינוֹן בְּמִשְׁכַּן אוֹלְפָן אוֹרֵייתָא דִּילִיה, בְּרַם ית
 מִשְׁבְּנָא נְסִב מִתְמֵן וּפְרָסִיה לִיה מִבְּרָא לְמִשְׁדֵּיתָא אַרְחִיק יְתִיה
 מִן מִשְׁדֵּית עֵמָא דְאַתְגְּדוֹן תְּרִין אַלְפִין אַמִּין, וְהוּה קְרִי לִיה מִשְׁכַּן
 בֵּית אוֹלְפָנָא, וְהוּי כָּל מֵאן דְּהָדַד בְּתַתּוּבָא בְּלֵב שְׁלִים קְדָם יְיָ הָוָה
 נְפִיק לְמִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא דְמִבְּרָא לְמִשְׁדֵּיתָא מוֹדִי עַל חוֹבִיה
 וּמִצְּלִי עַל חוֹבִיה וּמִצְּלִי וּמִשְׁתַּבֵּק לִיה.

[ומשה לקחם (את הכתרים של בני ישראל) והטמינם באהל תלמוד שלו, אך את
 המשכן לקח משם (מתוך המחנה) ונטה לו מחוץ למחנה, הרחיק אותו ממחנה
 העם שנתגדו אלפים אמה. והיה קודה לו בית התלמוד, והיה כל מי שחזר
 בתשובה בלב שלם לפני ה', היה יוצא לאהל בית התלמוד שמחוץ למחנה
 מודה על חטאיו ומתפלל על חטאיו ומתפלל ונסלה לו].

ת"י הבין שביקוש ה' באהל מועד אינו בשביל לדעת דבר הלכה או להגיש תלונות משפטיות,
 כי הרי לאחר עצת יתרו היו לבני ישראל שרי אלפים שרי מאות ועוד, שהיו פורשים לפניהם
 את שאלותיהם ובעיותיהם. ביקוש ה' באהל מועד אמור על מצב מיוחד שהאדם מחפש
 להתקרב לה' ולשוב אליו בלב שלם, ולכן פירש שמדובר באדם ששב בתשובה ורוצה
 להתוודות על חטאיו ולקבל את סליחת ה'. מבקש ה' זה, - הוא אשר יצא אל אהל מועד.

וְהַבֵּיתוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בְּאוֹ הָאֵהָלָה • הַבְּטָה זֶה לְשִׁבְחֵי

או לגנאי?

(שמות לג, ח) וְהָיָה כִּצְאֹת מֹשֶׁה אֶל הָאֵהָל יִקְוֶמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ
 אִישׁ פֶּתַח אֵהָלוֹ וְהַבֵּיתוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בְּאוֹ הָאֵהָלָה:

מה משמעותה של הבטה זו?

כל הבטה משמעותה הסתכלות תוך התבוננות, כמש"כ כאן המלבי"ם ביפרושו עה"ת "וגם לשון הבטה מצוין תמיד העיון שבדבר שעיינו והשכילו בדרכי משה ובמדותיו"

ובתנחומא נחלקו בכיוון הבטה הזו:

והביטו אחרי משה - מה היו אומרים? ר' יצחק אומר לשבח, היו אומרים אשרי יולדתו של זה, כל ימיו הקבה מדבר עמו, כל ימיו הוא משולם להקב"ה, והביטו אחרי משה וגו'. זר' חמא אמר לגנאי היו אומרים ראה צואר ראה שוקים, אוכל משל יהודים, ושזתה משל יהודים, וכל מה שיש לז משל יהודים, וחבירו משיבו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהיה עשיר⁸... (תנחומא ישן פקודי ד)

וְהָיָה כִּדְהוּהוּ גַפְיָךְ מִשֵּׁה מִן מְשֻׁדֵּי תֵּא וְאֵזִיל לְמִשְׁפָּנָא, קִימִין כָּל דְּשִׁיעֵי עָמָא וּמִתְעַתְּדִין גְּבַר בְּתֵרַע מִשְׁפָּנִיָּה וּמִסְתַּכְּלִין בְּעֵינָא בִישָׂא אַחֲזִדֵי מִשֵּׁה, עַד זְמַן מִיעֲלִיָּה לְמִשְׁפָּנָא:

[והיה כאשר היה יוצא משה מן המחנה והלך לאהל, קמו כל דשעי העם ונצבו איש פתח אהלו, והביטו בעין רעה אחזדי משה עד עת בואו לאהל].

ת"י נוקט כאחד הדעות ואולי הלשון "נצבו" מסייע לדעה זו, כי "נצבים הם אלו שמביטים לרעה כגון "נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה" (שמות ה, כ עיי"ש במפרשים) וכן "ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם" (במדבר טז, כז).

8. ומדרש זה כבר נרמז בגמ' בקדושין לג: והביטו אחרי משה ר' אמי ור' יצחק נפחא חד אמר לשבח וחד אמר לגנאי. עיי"ש.

וְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים • האם כוונת פסוק זה

כפשוטו במראה פנים אל פנים?

(שמות לג, יא) וְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשִׁדָּתוֹ יְהוֹשִׁעַ בֶּן נֹון נֶעַד לֹא יִמִּישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל:

מהו 'פנים אל פנים', האמנם במראה?

ומתמליל יי עם משה ממליל קבל ממליל, קל דבורא הוה שמע, ברם זיו אפין לא הוה חמי היכמא דממליל גבר עם חבדיה. ומן בתר דאסתלק קל דבורא תאיב למשדיתא ומתני פתגמיא לכנישתהון דישראל, ברם משומשניה יהושע בד נון הוה טלי לא הות זייע מגו משפניה:

[ומדבר ה' עם משה דבור כנגד דבור, קול דבור היה שומע אבל זיו פנים לא היה רואה, כמו שמדבר איש עם רעהו. ואחרי שהסתלק קול הדיבור חוזר, למחנה, ומספר הדברים לאסיפתם של ישראל, אולם משמשו יהושע בן נון היה נער לא היה זו מתוך האהל].

עקרון גדול וחשוב הוא בלימוד התרגומים, שהתרגומים דרכם להרחיק ככל הניתן את ההגשמה בכל מה שנוגע לתיאור דברים השייכים לקב"ה. כולל הקשר של משה רבינו עם ה'.

לא אפשרי לתרגם מראה פנים אל פנים, שהלא נתפרש בתורה שמשה בקש "הראיני נא את כבודך" וענהו ה' "לא תוכל לראות את פני, כי לא יראני האדם וחי". (יה. ט) לכך תרגם 'דבור פנים אל פנים' שהוא תאור אנושי לדיבור ישיר ולא אמצעי - 'כאשר ידבר איש אל רעהו' זה הכוונה פנים אל פנים.

משה ראה קשר התפילין של יד

אודות מה שמשה כן ראה, כדאיתא בחז"ל שהראהו קשר של תפילין, וזהו וראית את אחורי, ולכאור' הקשר של תפילין שנמצא מאחור הוא התפילין של ראש וכך איתא בהרבה מקורות אולם ראה בת"י שם בפסוק כג שמשה ראה את קשר התפילין של יד.

הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ • מדוע היה נחוץ למשה עתה לדעת את דרכי ה'?

(שמות לג, יג) וְעַתָּה אִם נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֲמַצֵּא חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאֵה כִּי עֲמֹךָ הַגּוֹי הַזֶּה:

מה היה תוכן הבקשה הודיעני נא את דרכיך?

רש"י מפרש 'מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך'. ואילו הרשב"ם והדעת זקנים פירשו שכאן ביקש משה שה' יילך בעצמו לפניהם ויודיעם הדרך. וראה פירושים נוספים בחזקוני ובספורנו.

ת"י מפרש באופ"א:

וְכִדּוֹן אֵין בְּבַעַז אֲשַׁבְּחִית רַחֲמִין קְדָמָךְ, אֹדַעְנִי כְּדוֹן יִת אֹרַח טוֹבָךְ וְאֶנְדַּע רַחֲמֶךָ, חֵיךְ אֲנֶת מְדַבֵּר עִם בְּנֵי נְשָׂא, זָכָאִין מְטִי לְהוֹן חֵי כַחֲיִיבִין, וְלַחֲיִיבִין חֵי כּוֹזָבָאִין, וְתוֹב זָכָאִין מְטִי לְהוֹן חֵי כּוֹזְבוֹתְהוֹן וְחֲיִיבִין מְטִי לְהוֹן חֵי כַחֲזוּבִיהוֹן. מִן בְּגַלְל דְּאֲשַׁבַּח רַחֲמִין קְדָמָךְ וְגַלִּי קְדָמָךְ אַרוֹם עֲמָךְ עֲמָא הַדִּין:

[ועתה אם בבקשה מצאתי רחמים לפניך הודיעני את אורח טובך ואדע אהבתך, איך אתה נוהג עם בני אדם, צדיקים מגיע להם כדשעים, ולדשעים

כמו צדיקים, ושוב, צדיקים מגיע להם כזכויותיהם ורשעים מגיע להם כעוונותיהם, למען אמצא חן לפניך, וגלוי לפניך כי עמך העם הזה].

בת"י מבואר שמשה ביקש לדעת את אופן הנהגת ה' ומדוע יש צדיקים המקבלים שכר כרשעים ורשעים המקבלים שכר כצדיקים.

בגמרא מצינו כעין דברים אלו:

הודיעני נא את דרכיך - ...בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנאמר הודיעני נא את דרכיך, אמר לפניו רבש"ע מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו אמר לו: משה! צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע וגו'... (ברכות ז:)

ויש להתבונן מה היה נחוץ למשה לדעת תשובה זו דווקא בעיתוי זה.

יתכן שדווקא בעיתוי זה בו סטו העם מן הדרך אשר הנהיגם משה, ועשו את העגל, רצה משה להתכונן להמשך ההנהגה הלאה ולכן רצה לדעת את דרכי ה' לצורך שני מטרות: א. לנהוג בעצמו כהנהגת הקב"ה שהיא ההנהגה הנכונה. ב. בשעת כישלון חלילה לדעת להיתפס במידותיו של הקב"ה כדי להשיג את סליחתו להם.

פְּנֵי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ • המתן לי עד שיעברו פנים של זעם!

(שימות לג, יד) וַיֹּאמֶר פְּנֵי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ:

מהו פני ילכו?

רש"י פירש: "כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך". כלומר שכאן נענה משה

9. וכע"ז ברש"י כאן בסמוך (פסוק יט) "שהודיעו סדר תפילה שכשישראל חוטאים לפני אעשה כסדר הזה ואני מוחל להם".

לבקשתו "יילך גא ה' בקרבנו".

ת"י מבאר זאת באופן שונה:

וַיֹּאמֶר אֱמֹתֶן עַד דִּיהֶבֹן סִבֵּר אֶפִּינְךָ דְדוּגְזָא, וּמִן בְּתֵר בְּדוּן אָנוּחַ לְךָ:
[ויאמר המתן עד שיילכו סבד פנים של דוגז, ואחרי כן אניח לך].

מת"י מתבאר שמדובר כאן בסבר פנים של רוגז, כביכול, של הקב"ה, שיש צורך בהמתנה עד שייסור "פנים" אלו ואז הקב"ה יניח לו כפי שבקש.

יתכן שת"י מיאן בפירוש רש"י משום שלא כתוב פני ילכו לפניכם וכו' ואכן מצאנו פירוש זה בחז"ל¹⁰:

*פני ילכו והניחותי לך - א"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שאין מרצין לו
לאדם בשעת כעסו, דכתיב פני ילכו והניחותי לך, אמר לו הקב"ה
למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. (ברכות ז.)*

נִגְדַּךְ כָּל עֲמֹךְ אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת • נפלאות לעם? למשה? או

לזרעו של משה?

(שמות לד, י) וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנֹכִי פֹרֵת בְּרִית נִגְדַּךְ כָּל עֲמֹךְ אֶעֱשֶׂה
נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ בְּכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל הָעָם
אֲשֶׁר אִתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת מַעֲשֵׂה יְיָ כִּי נִוְדָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

על איזה נפלאות מדבר הפסוק? נפלאות לישראל? או למשה?

10. (אמנם גם פירוש רש"י הוא עפ"י חז"ל).

רש"י מפרש שהנפלאות אמורות על ישראל 'שתהיו מובדלים מכל האומות שלא תשרה שכינתי אליהם', כלומר ישראל יובדלו בכך שתשרה עליהם השכינה. כך גם הספורנו פירש שהנפלאות יהיו לישראל בעת שישתמשו במדות הללו ("ג מידות).

ואילו הרשב"ם מפרש את הפסוק על משה - 'נגד כל עמך אעשה לך נפלאות, וראה כל העם את הגדולה שאני עושה עמך, כי נורא - ועל כן יראו לגשת אלי'. וכן משמע ברמב"ן שהנפלאות הם 'היות ה' עם משה לשם ולתפארת בנעלם ובמופלא'.

בת"י מבואר פירוש אחר שהנפלאות יהיו עם בניו של משה:

וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְךָ נִפְלְאוֹת, וְרָאָה כָּל
 הָעָם אֶת הַגְּדוּלַת אֲשֶׁר אֲעֹשֶׂה עִמָּךְ, כִּי נֹרָא - וְעַל כֵּן יִרְאוּ לְגַשֵּׁת אֵלַי. וְכֵן מִשְׁמַע בְּרַמְבַּ"ן
 שֶׁהַנִּפְלְאוֹת הֵם 'הַיּוֹת ה'' עִם מֹשֶׁה לְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת בְּנִעְלָם וּבְמוֹפְלָא'.
 בַּת"י מְבֹאֵר פִּירוּשׁ אֲחֵר שֶׁהַנִּפְלְאוֹת יִהְיוּ עִם בְּנֵי שֵׁל מֹשֶׁה:

[וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנִי בָרִית שְׂלֵא אֲחֻלֵּף עִם זֶה בְּעַם אֲחֵר, אֲבָל מִמֶּךָ
 יֵצְאוּ רַבִּים צְדִיקִים, נֶגֶד כָּל עַמֶּךָ אֲעֹשֶׂה נִפְלְאוֹת לָהֶם, בְּעַת שִׁילְכּוּ בְּשִׁבִי
 עַל נְהוּדוֹת בָּבֶל וְאֶעֱלֶה אוֹתָם מִשָּׁם וְאֲשַׁכֵּן אוֹתָם מִעֵבֶר לְנְהַר סַמְבַטְיוֹן
 וְכֹאֵלָה נִפְלְאוֹת לֹא נִבְדְּאוּ בְּכָל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם וַיִּדְאוּ כָּל הָעַם
 שֶׁאֵתָּה שׁוֹרֵה בְּתוֹכָם בְּיוֹם הַהוּא אֵת מַעֲשֵׂה ה' כִּי נֹרָא הוּא שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה
 עִמָּךְ.]

בת"י מבואר א. שדברי ה' מה שהציע למשה 'ואעשה אותך לגוי גדול' לא הלכו ריקם וה' הבטיח לו שאכן ייצאו ממנו אוכלוסי צדיקים. וכמו שאמרו בגמ' (ברכות ז.) אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו, מנ"ל ממשה וכו'.

ב. עוד מבואר בת"י שהנפלאות האמורות הם לזרעו של משה, לאותם אוכלסי צדיקים בשעה שיילכו בשבי על נהרות בבל, וה' ישא אותם משם ויקחם מעבר לנהר הסמבטיון,

וניסים כאלו לא נבראו בכל הארץ ובכל העמים, ועל הימים ההם נאמר 'וראה כל העם אשר אתה בקרבנו את מעשה ה' כי נורא הוא'.

מעשה זה מובא גם במדרש (מדרש עשר גלויות נדפס באוצר המדרשים):

"והגלה בגלות זו לזים מזרעו של משה, ששים רבוא, כיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם האויבים שירו לנו משיר ציון, מיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשניהם ואמרו 'איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר' וראה הקב"ה שלא רצו לשיר וגזן ונתנן לאחר סמבטיה"

בבן איש חי (פרשת תרומה) האריך לבאר את ענינו של הנר האמצעי במנורה שהוא כנגד יום השבת העומד במרכז ימי החול - רביעי חמישי שישי מימינו. וראשון שני שלישי משמאלו. ואף משה רבנו הוא האמצעי שבשבעת הרועים - אברהם יצחק יעקב מימינו, וואהרן יוסף ודוד משמאלו. וזהו שנאמר 'ישמח משה במתנת חלקו' שחלקו הוא השבת ששניהם באמצע. וזהו שזכה משה שבניו יושבים אצל נהר הסמבטיון שהוא עד המעיד על השבת, כמבואר בגמ' (סנהדרין סה:): **וכמו שכתוב בת"י עה"פ 'נגד כל עמך אעשה נפלאות'...**

פרשת פרה

וְשַׁחַט אֶתְּךָ לְפָנָיו • האם וכיצד בדקו את הפרה אדומה מי"ח

טריפות?

(במדבר יט, ג) וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל אֲלֵעֶזֶר הַפֶּהַן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל מַחוּזֵי לַמַּחֲנֶה וְשַׁחַט אֶתְּךָ לְפָנָיו:

האם לאחר השחיטה בדקו את הפרה מי"ח טריפות או שסמכו על כך שרוב הבהמות אין בהם טרפות?

בגמ' (חולין יא.) מבואר שמפרה אדומה לומדים את דין רוב, השולל את חשש הטרפות בבהמה. וההכרח הוא ממה שיש דין לשרוף את הפרה כשהיא שלמה, ועל כרחך שאין בודקים אותה מטרפות כשאר בהמות הנבדקות לאחר שחיטתן. והכיצד לא חוששים שמא היא טריפה, מכאן שסומכים על הרוב.

בת"י נראה לכאורה שסבר אחרת:

וּתְתַנֵּן יָתָהּ לְאֵלֵעֶזֶר סֶגֶן בְּהַנִּיָּא, וְיִהְיֶה נֶפֶק יָתָהּ לְחֹזֵדָא לְמַבְרָא לְמִשְׁדֵּיתָא, וְיִסְדֵּר חֲזוֹר חֲזוֹר לָהּ סִידוּרֵי קִיסִין דְּתֵינִיָּא, וְכִהְנָא אוּחְרֵן יְבוֹס יָתָהּ קְדָמוּי בְּתֵרִין סִימְנֵיָא כְּמִשְׁאֵר בְּעִירֵן, וְיִבְדִּיקָנָה בְּתֵמְנֵי סְדֵי טְרִיפֵן:

[ונתתם אותה אל אלעזר סגן הבהנים, ויוציא אותה לבדה מחוץ למחנה, ויערוך סביב לה מערכת עצי תאנה, וכהן אחד ישחוט אותה לפניו בשני סימנים כשאר הבהמות, ויבדקנה בשמונה עשר טריפות].

מבואר בדבריו שאכן היו בודקים את הפרה אדומה מי"ח טריפות. ולא כנאמר בגמ' הנ"ל. ולדבריו אין מקור מכאן לדין רוב, ולהיפך בפרה אדומה רואים שלא סומכים על הרוב¹¹.

אלא שצ"ב כיצד מבחינה מעשית מתבצעת הבדיקה, הלא לכאורה אינו חולק על הדין שנלמד מהיקש, שהפרה צריכה להישרף שלמה, וכיצד יבדוקה ותשאר שלמה?

עוד צ"ב כיצד בודק את הוושט - הלא אם אין סומכין על הרוב, נחשוש שמא במקום השחיטה נמצא נקב והיא טריפה¹²?

והנה באחרונים ביארו ג' דרכים בדברי ת"י, כיצד ניתן לבדוק את הפרה מטרפות מבלי שיצטרכו לחותכה.

א. בדיקת טרפות ע"י עמוד הענן

א. בשו"ת בית יצחק להגאון מלבוב, וכן באילת השחר בשם הגר"ח ברלין, מובא שביארו את דברי הת"י עפ"י דברי התוס' בשבת (כ:): שבזמן שהיו בני"י במדבר האיר להם עמוד הענן באופן כזה שהיו יכולים לראות מבעד לחבית את תכולתה, והיינו **כמין שיקוף**, וא"כ יתכן שאת הפרה האדומה בדקו מחיים ע"י עמוד הענן, ולכך מיושב שהפרה נותרה שלמה ויכלו לשורפה כדין, ואף יכלו לבדוק טרם השחיטה את מקום הוושט.

אלא שלפ"ז יוצא כמה בעיות:

א. שדבר זה היה רק בפרה אדומה שהיתה **במדבר**, ולא נכתב זאת לדורות כחלק מדין פרה אדומה. ובת"י נראה שלמד שזה חלק מהציווי שנאמר בפרה אדומה האמורה לדורות.

ב. אם ניתן היה לבדוק טרפות במדבר באופן זה, הרי שאין לסמוך על הרוב במקום שניתן לברר ואם כן בדיקה זו היתה צריכה להתבצע **בכל הקרבנות כולם!** ובכל הבהמות שנשחטו לאכילה, ובת"י נראה שזה חידוש מיוחד בהלכות פרה אדומה.

ג. בת"י נראה שבדקו את הפרה לאחר השחיטה, וכדי ליישב את הקושיא שהקדמנו מבדיקת הוושט נצטרך לומר (לביאור זה) שבדקו את הפרה מחיים ולא כדמשמע בת"י, ואף אם לא

11. ואמנם לא יקשה לדבריו מנין נדע את דין רוב, כי בגמ' שם יש ילפותות רבות לדין זה, ולדעת ת"י בפרה אדומה יש דין לבדוק את הטרפות ולא לסמוך על הרוב.

12. ועל קושיא זו היה מקום ליישב בסבר כהבנת התוס' בקושייתו (חולין יא. ד"ה אתיא), שכל שיש חיבור כל שהוא בין אברי הפרה נחשב שהפרה שלמה לענין השריפה.

נאמר כך, יהיה באמת קשה מדוע בדקו לאחר המיתה ולא מחיים¹³.

ב. בדיקה מחיים ע"י העברת היד

מהלך נוסף מבואר בתשובת בית יצחק (י"ד לט) עפ"י לשון הרמ"א¹⁴ (י"ד לה, א) שכתב: "מצאתי כתוב בשם הר"ר יהודה חסיד שאמר שיש להעביר ולמשמש היד ע"ג הבהמה בעודה חיה, אם תשפיל לארץ תחת ידו ודאי כשרה, ואם לאו טרפה, ונתתי בו סימן 'לב' נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה'. וכו' והביא את זה מהתשב"ץ וכתב שמצא עוד סימנים ולא רצה להאריך בזה, ומסיים: 'ונראה שאין לסמוך על זה לענין בדיקת טרפות הריאה'.

אמנם בתשב"ץ קטן (שם) מופיע דין זה כדין לכתחילה שניתן כך לבדוק טריפות, ולפ"ז ביארו שזה כוונת ת"י שבדקו את הפרה באופן זה מחיים, ומיושב כנ"ל שנותרה שלמה ואף בדקו את הוושט.

אלא שלפ"ז צ"ב הקושיא הראשונה כיצד הגמ' לומדת מפרה שסומכים על הרוב הלא בדקו את הפרה מחייה, וכלל לא סמכו על הרוב?

ובתשובת הר צבי (או"ח ב, מה) ביאר שוודאי אף לסוברים שניתן לסמוך על בדיקה זו אין הכוונה שהיא טובה יותר מרוב, ואם לא סמכנו על רוב, כל שכן שלא תועיל בדיקה זו¹⁵.

ג. בדיקה מחיים ע"י סימנים שונים

רבנו בחיי (ויקרא ז, ח) מביא אופן נוסף כיצד ניתן לבדוק את הטרפות מחיים, ולדעתו את כל הקרבנות היו בודקים קודם הקרבנתם, כדי שלא יקריבו טריפה ע"ג המזבח. שהיו הכהנים בודקים את הטרפה בדוקין שבעין ובשאר סימנים קודם שחיטתן.

וכע"ז כתב התורת חיים (עבודה זרה ו.) שאף בדורות האחרונים יכולים היו להבחין בטרפות

13. ואולם קושיא זו ניתן ליישב, דהנה יש להתבונן לדברי התוס' בשבת שיכלו לראות לתוך הכלים, עד כמה היה כך הדבר הלא לא יכלו לראות איש לאהלו של חברו - אחרת ממה התפעל בלעם כשראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה. ובוודאי לא ראו אף למאחורי הבגדים כי הלא ערווה בעששית אסורה וא"כ לא יכלו ללמוד ולברך. ואם נאמר שלא יכלו להתבונן בדבר חי אלא בדומם יהיה מובן מדוע בדקו דווקא לאחר השחיטה ודו"ק.

14. וכן מוכח ברש"ש בבכורות נח: שלמד כך פשט בפסוק 'כל אשר יעבור תחת השבט', שהכוונה לבדיקת הבכור מטרפה באופן זה של העברת היד, ונמצא לדבריו שיש פסוק אחר ממנו ניתן ללמוד מקור לבדיקת טרפות באופן זה, עיי"ש.

15. עיי"ש שדחה ביאור זה בת"י מכמה טעמים.

מחיים, שיש כמה סימנים וניסיונות שיכולים לידע בבהמה בחייה אם טרפה היא אם לאו.
ולפ"ז יתכן שכוונת ת"י שבדקו את הטריפה ע"י סימנים אלו מחייה, ומיושב כל הקושיות
כנ"ל¹⁶.

16. אלא שלא כ"כ מסתבר שהתורה נתנה כהוראה לדורות סימנים אלו לכל, וכמש"כ הרמ"א הנ"ל שאין לסמוך על כך לדינא, וכן במהרש"ם (יו"ד ח"ב, פתיחה להל' טרפות) שגם דורות הראשונים לא סמכו על סימנים אלו שאינם סימנים מובהקים, וכדמוכח מהגמ' שלמדה מכאן את דין רוב - ואם נאמר שבדקו בסימנים אלו נמצא שהיה כאן תרי רובי ומנ"ל ללמוד לרוב אחד.